

- vision and its Audience*, P. Drummond and R. Paterson (eds.), London: British Film Institute.
- Scannell, P. (1990) 'The merely sociable' (unpublished conference paper: Brunel University).
- Scannell, P. and D. Cardiff (1991) *A Social History of British Broadcasting. Serving the Nation, 1923-1939*. Oxford: Basil Blackwell.
- Scannell, P. (1991) 'The relevance of talk', in *Broadcast Talk*, P. Scannell (ed.). London: Sage.
- Scannell, P. (1992) 'Broadcasting and Modern Public Life' in *Culture and Power*, P. Scannell et al (eds.). London: Sage.
- Schegloff, E. A., G. Jefferson and H. Sacks (1977) 'The preference for self-correction in the organization of repair in conversation' *Language* 53.
- Simmel, G. (1950) 'Sociability', in *The Sociology of Georg Simmel*. Free Press of Glencoe: Glencoe IL.
- Tunstall, J. (1993) *Television Producers*. London: Routledge
- Williamson, J. (1978) *Decoding Advertisements*. London: Marion Boyar.
- Paddy Scannell er Senior Lecturer ved University of Westminster, London.

Modernitet og massemedier

- med udgangspunkt i Anthony Giddens' sociologi

Af Henrik Kaare Nielsen

Et vigtigt bidrag til nyere sociologisk teori kommer fra englænderen Anthony Giddens. Centralt i Giddens' sociologi er en ændret opfattelse af forholdet mellem aktør og struktur. Dette åbner mulighed for en ny forståelse af forholdet mellem (medie-)institutioner og aktører, hvor man undgår totaliserende og funktionalistiske antagelser. Giddens' udkast til en modernitetsteori tildeler endvidere medierne en nøglerolle. Både trykte og elektroniske medier har været centrale for den løsrivelse af social interaktion fra konkret tid og sted, der kendetegner højmoderniteten. Når stadig flere livsområder underkastes institutionelle, abstrakte styringsmekanismer, hvilket indebærer uoverskuelighed og nye risici, får medierne en stadig vigtigere rolle som tilvejebringere af tillid. I denne artikel præsenterer Henrik Kaare Nielsen vigtige elementer i Giddens' sociologi og diskuterer dens relevans for medieforskningen.

Den britiske sociolog Anthony Giddens har i en årrække arbejdet på et teoretisk projekt, som sigter på at bevare og videreudvikle den kritiske forskningstraditions erkendelsesinteresse samtidig med, at de åbenlyse begrænsninger, som denne tradition opviste i 70'erne, overvindes. Giddens fastholder med andre ord – på linie med bl.a. Jürgen Habermas – de centrale spørgsmål fra den klassiske sociologiske tradition, som den er grundlagt af Marx, Durkheim og Weber, idet han mener, at disse spørgsmål fortsat har relevans for den aktuelle sociale og kulturelle formation; men han søger at besvare spørgsmålene på reviderede præmisser. Hans teori skal i det følgende introduceres og diskuteres med henblik på dens relevans for beskæftigelsen med massemedier.

Giddens hører til de teoretikere, som begynder forfra og opbygger sin egen begrebslighed. Det er al ære værd, men denne fremgangsmåde implicerer, at teoretikeren er nødt til at genopfinde såvel krudtet som den dybe tallerken, og når man så tillige giver disse velkendte størrelser nye navne, kan teorien være lidt besværlig at have med at gøre i en diskussions- og formidlingsammenhæng. Jeg vil af samme grund i det følgende kun redegøre for de mest centrale af Giddens' mange hjemmelavede begreber, og i

stedet for at fortabe mig i hans eget univers vil jeg søge at åbne og formidle hans position ved at profilere ham i forhold til især Habermas' begrebsverden.¹ Som det gerne skulle fremgå, er Giddens' teori et perspektivrigt og originalt bud på en forståelsesramme for den sociale og kulturelle situation, vi befinder os i; men samtidig skal særegenheden i hans position modificeres: den er bagved den egensindige begrebslighed stærkt beslægtet med – og til dels inspireret af – tankegange, vi kender fra bl.a. Jürgen Habermas, Ulrich Beck, Niklas Luhmann, Thomas Ziehe og Michel Foucault.

Erkendelsesteoretisk position

Giddens' teoretiske projekt er lige så grandios anlagt som Habermas': han vil opbygge en forklaringsramme for det hele, dvs. for den moderne samfundsformation som sådan. I realiseringen af denne bestræbelse foretager de to teoretikere endvidere det samme erkendelsesteoretiske paradigmeskift: De distancerer sig begge fra det klassiske subjekt-objektforholds sandhedsparadigme, som forstår erkendelse som en proces, hvor et rent betragende subjekt med værdifri, videnskabelige midler aflurer et selvberørende objekt dets iboende hemmeligheder. Alternati-

vet hertil bliver et plausibilitetsparadigme, som ikke opererer med noget dikotomt forhold mellem subjekt og objekt, og som derfor heller ikke hylder forestillingen om en selvberørende objektiv sandhed som erkendelsesideal. Erkendelse er i denne forstand ikke nogen ren, klinisk proces, men derimod et konstant, dialektisk brydningsforhold mellem subjekt og objekt, som forandrer begge.

Fortolkning betragtes som erkendelsens vilkår og instrument, og en fortolknings gyldighed beror i dette paradigme på dens evne til at overbevise, til at opnå status som intersubjektivt plausibel, i den kontinuerlige, kritiske diskussion i den videnskabelige offentlighed. Giddens' erkendelsesteoretiske centralbegreb, dobbelthermeneutik, skal forstås på denne baggrund: det er vilkåret for menneskers sociale og kulturelle handlen i en posttraditionel verden, at den foregår på basis af fortolkning. Når vi så som forskere analyserer denne sociale og kulturelle handlen, forholder vi os altså fortolkende til noget, som på et andet plan allerede er resultatet af fortolkning – vi bedriver metafortolkning eller, som Giddens foretrækker at kalde det, dobbelthermeneutik.

Både Giddens og Habermas gør altså op med den klassiske erkendelsesteoretiske spaltning mellem subjekt og objekt og overskrider dermed også det velkendte skisma mellem subjektivismen og objektivisme i videnskaben: subjekt og objekt er altid involveret i en gensidig, dialektisk proces, og videnskabelig erkendelse er derfor også altid subjektiv-objektiv – aldrig enten det ene eller det andet. I overensstemmelse med dette erkendelsesteoretiske paradigmeskift foretager begge teoretikere yderligere en syntetisering og dynamisering af centrale, statiske dualismer, som har domineret store dele af den sociologiske tradition: tendensen til at tænke enten proces- eller systemorienteret, enten aktør- eller strukturorienteret, enten voluntaristisk eller deterministisk, enten på mikroplan eller på makroplan, etc.

Det centralbegreb, som bringer disse stivnede fronter i bevægelse, er *social praksis* (hos Habermas: handlen). Hermed markeres i begge teori-dannelser et stærkt moment af anti-determinisme, idet hovedvægten i udgangspunktet ligger på aktør- og procesperspektivet. Der er dog vel

at mærke ikke tale om varianter af den voluntaristiske position, men derimod om sammentækningsforsøg, som begrebsligt binder aktør og struktur sammen og indstifter en dialektisk relation imellem dem.

Hos Habermas udfoldes denne bestræbelse i tesen om, at den moderne samfundsformation har spaltet sig i to praksisfelter, *system* og *livsverden*, som opererer efter forskellige rationaliteter, og som står i et konfliktforhold til hinanden (Habermas 1981). Det klassiske strukturperspektiv knyttes således til systemet og dets rationalitet, som er defineret ved kapitalakkumulationens og statsbureaukратиets ekspansive og egendynamiske imperativer, mens aktørperspektivet knyttes til livsverdenens kommunikative processer. Men da den samfundsmæssige praksis netop overordnet er bestemt ved det dynamiske konfliktforhold mellem system og livsverden – ved systemets kolonisering af kommunikative praksissammenhænge og ved livsverdenens modstand og forsøg på at genobry koloniseret område – giver det kun mening at anvende aktør- og strukturperspektiverne sammen, i en overordnet teori om social handlen. Det er således også i konfliktforholdet mellem system og livsverden, at Habermas' overordnede samfundskritik tager sit afsæt: i forsvaret for aktørernes/livsverdenens kommunikative interaktion som det adækvate medium for reguleringen af moderne, demokratiske samfund – og i kritikken af tendensen til, at formelle systemiske medier (penge og magt) i tiltagende grad trænger frem og marginaliserer det offentlige ræsonnement som retningsgiver for samfundsudviklingen.

Giddens foretager derimod ikke denne differentiering mellem to principielt forskellige felter i sit begreb om den sociale praksis, og som følge heraf opererer han heller ikke med en overordnet konfliktakse i det moderne samfund eller med et hertil knyttet kritikperspektiv. Hans basale udgangspunkt er et helt åbent og udifferentieret begreb om *social praksis* forstået som *en kontinuerlig strøm af adfærd ordnet i tid og rum*. Pointen med denne brede bestemmelse er, at Giddens betragter den sociale praksis som så kompleks og foranderlig, at det ikke er muligt at fremsætte generaliserende, overordnede udsagn om den: social praksis er altid specifik og skal begribes i sin særlige historiske kontekst.

Sociologisk grundkoncept

Kernen i Giddens' sociologiske koncept er hans såkaldte strukturteori. Hovedsynspunktet i den er, at samfundsmæssige strukturer hverken skal forstås som objektivt foreliggende, determinerende mønstre for handlen, som funktionalistisk teori konciperer dem, eller som latente, adfærdsstyrende kodninger, som den franske strukturalisme antager. Strukturer – eller strukturelle egenskaber, som Giddens kalder dem i bestræbelsen på at undslippe strukturbegrebets deterministiske konnotationer – skal derimod forstås som processuelle ordningsprincipper, som aktørerne *selv* løbende skaber, genskaber – og forandrer – som integral bestanddel af den sociale praksis.

Den sociale praksis er altså hos Giddens det dynamiske medium for konstitueringen, reproduktionen og transformationen af det sociale liv i tid og rum (jeg skal senere vende mere indgående tilbage til betydningen af hans betoning af tid og rum). Sociale strukturer – henholdsvis strukturelle egenskaber – forstås som delelementer af denne praksis: de er historisk frembragte regler og ressourcer, som al handlen trækker på, og som samme handlen således også er med til at reproducere. Giddens kalder dette forhold for strukturdualitet (*duality of structure*): sociale strukturer er på én gang *rammebetingelser for* og *resultater af* social handlen.

De sociale aktører, som således i kraft af deres handlen til stadighed skaber, genskaber og modificerer samfundets strukturer, bestemmer Giddens som *knowledgeable*: Heri ligger, at de ikke er blotte funktioner af de strukturer, de handler i, eller marionetter i determinerende systemers iscenesættelse, men derimod tænkende og vidende individer med en egen integritet, dømmekraft og motivation for handlen. Det betyder dog ikke, at han antager, at al handlen udføres i fuld bevidsthed og på basis af et olympisk overblik over alle situationens mulige implikationer: Dels opererer han med muligheden af *utilsigtede konsekvenser* af handlen, som så igen kan afføde nye, *ikke-erkendte vilkår* for den videre praksis. Dels opdeler han vidensgrundlaget for aktørernes handlen i tre niveauer: den diskursive viden, som er os bevidst, og som vi argumentatorisk henholder os til, når vi skal begrunde vores handlen; den tavse, praktiske viden, som vi trækker på uden at gøre os det klart, men som vi ud-

mærket kan hæve op på det diskursive niveau, hvis det er påkrævet; og endelige de ubevidste handlingsmønstre, som omfatter de ubevidste psykiske indhold i psykoanalytisk forstand.

Som det fremgår, er hele det sociale praksisfelt, som hos Habermas blev begrebsliggjort som systemet, hos Giddens lagt ind under de ikke-erkendte vilkår for praksis, som beror på utilsigtede konsekvenser af handlen. Det kan forekomme at være en utilfredsstillende, uspecificeret og diffus begrebsliggørelse af særdeles konfliktyldte og konsekvensrige samfundsmæssige ordningsprincipper. Men samtidig er der en væsentlig, klagende pointe i Giddens' måde at stille tingene op på: Systemets handlingssammenhænge fungerer og udvikler sig nok i overensstemmelse med en egenlogisk, ekspansiv dynamik, men deres rationalitet er ikke selvberørende eller i absolut forstand tvingende. Det er til syvende og sidst *mennekkelige* aktørers handlen, som skaber og genskaber disse systemiske handlingssammenhænge, som så træder koloniserende op overfor livsverdenens kommunikativt organiserede handlingssammenhænge – og det er derfor også op til menneskelig praksis at bringe koloniseringen til ophør. Det ville Habermas ikke være uenig i, men hans teoretiske konstruktion, hvor aktørperspektivet knyttes til livsverdenen og strukturperspektivet til systemet, efterlader nemt et indtryk af, at aktørerne kun har det umiddelbare ansvar for livsverdenens processer, mens systemet så at sige fungerer af sig selv.

Giddens' strukturteori udgør i dette perspektiv et vellykket bud på en dialektisk forståelse af forholdet mellem aktør og struktur som centralt, dynamisk omdrejningspunkt for den sociale praksis. Han hæver aktøren ud over deterministiske reduktioner og indsætter denne som aktiv og indsigtfuld medproducent – og potentiel forandrer – af de kollektive sociale strukturer. Og disse strukturer fastholdes samtidig i en dobbeltbestemmelse: de sætter grænser for aktørernes handlen og indlejrer den i gentagelsesmønstre, men i samme proces undergår de konstant forandring og åbner dermed til stadighed nye muligheder for praksis.

Modernitetsforståelsen

Fra og med værket *The Consequences of Modernity* (Giddens 1990) træder de tidligere værkers sær-

lige, hjemmelavede terminologi i baggrunden, men det ovenfor skitserede sociologiske koncept ligger fortsat – men nu implicit – til grund for Giddens' samtidsdiagnose.

Giddens' klassifikation af den aktuelle samfundsmæssige og kulturelle tilstand skifter mellem termene Modernity, Late Modernity, High Modernity og Radicalised Modernity. Der gør sig ikke noget klart mønster gældende i hans brug af snart den ene, snart den anden betegnelse, men det fælles rationale i dem er en afgrænsning overfor den postmoderne tradition. Ifølge Giddens kan og skal nutidens sociale og kulturelle problemstillinger fortsat begribes inden for et modernitetsparadigme – og dermed altså inden for den horisont, som den moderne sociologiske klassikere afstak. Som jeg skal vende tilbage til nedenfor, er tanken om en postmodernitet ham ikke fremmed, men dels forstår han noget andet derved end de etablerede advokater for det postmoderne, dels er vi altså ifølge Giddens ikke kommet så vidt endnu: vi befinder os indtil videre i et avanceret stadium af *modernitetens* udvikling – uden garantier med hensyn til, hvad der venter forude.

I denne basale bekendelse til moderniteten som omdrejningspunktet for samtidsdiagnose ligger Giddens helt på linie med Habermas, men der gør sig nogle interessante forskelle gældende i deres respektive udfoldelse af modernitetsbegrebet. Mens Habermas' udgangspunkt for at tænke modernitet er filosofisk og har den historiske frisættelse af den kommunikative rationalitet i centrum, tænker Giddens i socialstrukturelle og institutionelle udviklingstendenser. Modernitet er for ham grundlæggende bestemt ved

modes of social life or organisation which emerged in Europe from about the seventeenth century onwards and which subsequently became more or less worldwide in their influence. (Giddens 1990:1).

Denne bestemmelse er ikke uforenelig med Habermas', men hele ansatsen er en anden. Habermas' modernitetsteori er konciperet som et vekselspil mellem filosofisk rationalitetsteori og samfundsteori, hos Giddens arbejder teorien derimod hele tiden i øjenhøjde med de samfundsmæssige processer.

Modernitetens dynamik gælder for Giddens som drivkraften i den *globaliseringsproces*, som han definerer på følgende måde:

the intensification of worldwide social relations which link distant localities in such a way that local happenings are shaped by events occurring many miles away and vice versa. This is a dialectical process because such local happenings may move in an obverse direction from the very distanced relations that shape them. Local transformation is as much a part of globalisation as the lateral extension of social connections across time and space. (Giddens 1990:64, Giddens' fremhævelse).

Ja, dette globale netværk af processuelle forbindelser og interdependenser, som moderniteten historisk skaber og til stadighed videreudvikler, standser end ikke ved lokalsamfundets strukturer, men omfatter tillige individernes helt personlige handlingsniveau: hverdagslivets indretning, kærligheds- og følelsesliv, identitetsproblemer, selvbilleder og ønskeforestillinger – alt sammen udvikler det sig i dialektisk samspil med helt overordnede, globale tendenser. Det komplekse, dialektiske forhold mellem struktur og aktør, som vi ovenfor så begrebsliggjort som strukturdualitet, bliver således i Giddens' modernitetsforståelse elaboreret til at omfatte hele spektret af relationer fra det helt individuelle til det globale.

Imod totalitetstænkning

Det er en hovedpointe hos både Habermas og Giddens, at moderniteten ikke kan reduceres til én totaliserende logik. De afgrænser sig derfor også fra sådanne reduktionistiske diagnoser (f.eks. marxistiske analysers eksklusive fokusering på kapitalforholdet som helhedsforklaring på den moderne verdens problemer). De er således enige om, at moderniteten ikke udvikler sig i henhold til en stor fortælling af den ene eller den anden art, men de fastholder samtidig begge, at den heller ikke opløser sig i det rene kaos eller i en mangfoldighed af isolerede små fortællinger. Så vidt er deres udgangspunkt identisk, men i overensstemmelse med den ovenfor påpegede grundforskkel mellem deres ansatser går de forskellige veje i udviklingen af deres respektive bud på en ikke-totaliserende betragtningsmåde.

Hos Habermas er det den historiske uddifferentiering af handlingsrationaliteter og praksisfærer, samt konflikten mellem systemrationaliteten og livsverdenens kommunikative rationalitet, der står i forgrunden i bestemmelsen af moderniteten som en kompleks formation,

som rummer en flerhed af dynamiske rationaliteter. Men al kompleksitet til trods samler Habermas' modernitetskoncept sig alligevel i et helhedsperspektiv, som ganske vist ikke er totaliserende, men dog teleologisk-normativt. Dette helhedsperspektiv opstår i det ovennævnte spændingsfelt mellem filosofisk rationalitetsteori og samfundsteori: Habermas mener med den kommunikative rationalitet at have begrebsliggjort et immanent fornuftspotentiale i hverdagspraksis, som forbinder den moderne livsverden i samfundsteoretisk forstand med det ufuldendte moderne projekt i oplysningsfilosofisk forstand. Habermas' modernitetsteori rummer på denne måde ikke blot en apriorisk, normativ base for kritik, men også et evolutionært emancipationsperspektiv: adækvat frigørelsetænkning på moderne præmisser drejer sig om at forløse og organisere dette eksisterende, teleologiske fornuftspotentiale i livsverdenen og om – i konflikt med systemrationaliteten – at indsætte det som det overordnede reguleringsprincip for den sociale praksis.

Som vi har set, opererer Giddens ikke med denne filosofisknormative dimension i sin teoriudvikling, og han tager da også eksplicit afstand fra den skjulte evolutionisme og normativitet, som han mener at finde i modernitetsanalyser, som har uddifferentiering som centralt begreb. Man kan diskutere, om han har ret i, at begrebet uddifferentiering i almindelighed *nødvendigtvis* har teleologiske implikationer, men med hensyn til Habermas' teori er det uomtvisteligt tilfældet.

Giddens selv bestemmer grundlæggende moderniteten som en konstant forløbende, dynamisk proces, som er kendetegnet ved *diskontinuitet*. Der kan altså ikke trækkes nogen evolutionelinie op igennem det moderne samfunds udvikling, men der har dog gjort sig bestemte, afgørende *transformationsprocesser* gældende på vejen fra præmoderne til højtudviklede moderne former, og disse historiske nybrud kan påvises og gøres til udgangspunkt for generaliserende betragtninger. Han peger her især på den særlige dynamiske forandringstakt, som præger modernitetens historiske udfoldelse, forandringerens globale perspektiver og konsekvenser, opkomsten af de moderne institutioner: nationalstaten og det dertil knyttede politiske system, markedsökonomien, lønarbejdet, den moderne urbanitet, etc.

I kraft af fraværet af en apriorisk normativitet kan Giddens' teori således siges at være mere vidtgående end Habermas' med hensyn til opgøret med metafysisk totalitetstænkning. Denne afmontering af den filosofiske normativitetsdimension efterlader ham imidlertid ikke i et orienteringsmæssigt vakuum med hensyn til kriterier for kritik: Dels henholder han sig i sine vurderinger til de principielle perspektiver i de ovennævnte centrale transformationsprocesser i modernitetens udvikling; dels anskuer han konkrete sociale og kulturelle processer i modernitetens regie som grundlæggende *ambivalente*, som udspændte mellem polerne sikkerhed vs. fare henholdsvis tillid vs. risiko – og dermed rummer de altid både specifikke positive potentialer, som man kan arbejde på at realisere, og specifikke risici, som man kan bestræbe sig på at minimere. Giddens finder således sine ansatspunkter for kritik i immanente modsætninger i moderniteten, men han fremfører ikke nogen principiel, teoretisk argumentation for sit kritikkoncept. Hans kritiske position er derfor til tider vanskelig at skelne fra en pragmatisk.

Modernitetens udviklingstræk

Giddens koncentrerer sig i sin modernitetsanalyse om tre udviklingstræk, som han anser for at være de centrale. Det første – som jeg vil gøre mest ud af, fordi der her er tale om en særlig accentuering hos Giddens – kalder han *adskillelsen af tid og rum*. Som vi husker, var kernen i Giddens' forståelse af social praksis, at der er tale om en konstant strøm af adfærd ordnet i tid og rum. Modernitetens udvikling er nu kendetegnet ved, at dimensionerne tid og rum bliver abstrakte og tomme. Mens *tiden* under præmoderne samfundsmæssige betingelser var bundet til en specifik lokal kontekst og til naturlige tidsrytmer som nat og dag eller årstidernes vekslen, får vi i det moderne samfund at gøre med en abstrakt, mekanisk tid med global gyldighed. Tiden tømmes med andre ord for bindingen til konkrete, kvalitative forskelligheder og bliver i stedet en universel, standardiseret kategori, som *uret* er en helt adækvat repræsentation af.

Denne tømning og nivellering af tiden danner forudsætningen for en tilsvarende tømning af *rummet* for konkret og specifikt indhold. Det lokalt bundne, præmoderne rum udspaltes i *sted*

(place), forstået som en geografisk, fysisk lokalitet, og *rum* (space), hvorved vi skal forstå det moderne relationsrum, som også omfatter ikke-tilstedeværende personer, samt forhold, som i fysisk forstand er fjerne. Giddens eksemplificerer denne udvikling med markedets transformation fra lokalt mødested til globalt netværk. Modernitetens tomme rum etableres altså gennem rumdimensionens løsgørelse fra konkrete sted-bindinger og dens deraf følgende globale gyldighed. *Landkortet* er en illustrativ repræsentation af det standardiserede, nivellerede moderne rum.

Adskillelsen af tid og rum afføder en *koordinationsproblematik*. Når der ikke længere er nogen naturgroet sammenhæng mellem sociale processers tidslige og rumlige momenter, må den i hvert enkelt tilfælde *skabes* (Giddens bruger her *køreplanen* som symptomatisk eksempel på det moderne koordinationsproblem med hensyn til tid og rum). Det bliver således en basal rammebetingelse for social praksis i moderniteten, at der til stadighed skal formidles mellem de tomme – henholdsvis frisatte – dimensioner tid og rum og så den givne, konkrete lokale kontekst. Af denne historisk nye nødvendighed af at koordinere tid og rum, det abstrakte og det konkrete, det globale og det lokale, udspringer ifølge Giddens *modernitetens særlige dynamik*, den dynamik, som har været drivkraften i udviklingen af de moderne institutioner: nationalstaten og det politiske system, markedsøkonomien, etc.

Som det andet hovedtræk ved modernitetens udvikling – og som et udtryk for adskillelsen af tid og rum – peger Giddens på en proces, han kalder *disembedding*. Det er den samme proces, som i mange andre sociologiske fremstillinger benævnes uddifferentiering, men som nævnt er dette begreb for Giddens behæftet med problematiske, evolutionistiske konnotationer. Hvad vi end kalder processen, handler den om, at social praksis hæves ud af lokale kontekster og dermed frisættes fra disses begrænsninger og bindinger. Men som den anden side af den samme proces produceres der en ny uoverskuelighed og kontingens i de sociale relationer, og der manifesterer sig en række nye risici med globale perspektiver som ledsagefænomener til den moderne samfundsudvikling. Helt parallelt med Habermas' udredning af forholdet mellem system og livsverden viser Giddens, hvorledes de

uddifferentierede (henholdsvis disembeddede) praksissammenhænge koordineres af en række nye, abstrakte formidlingsmekanismer: penge, magt og ekspertsystemer. Karakteristisk for disse mekanismer er det, at de kun kan fungere på basis af *tillid*, og at denne tillid ikke er nogen givne størrelse, men derimod til stadighed skal skabes og genskabes.

Som det tredje hovedtræk ved modernitetens udvikling peger Giddens på endnu et velkendt begreb fra den sociologiske litteratur: *refleksivitet*. Modernitetens omkalfatring af tid- og rumrelationerne og dens disembedding af den sociale praksis afføder en genuin kognitiv usikkerhed. For at skabe sig social orientering er man dermed henvist til løbende selv at anstille meta-overvejelser på snart sagt alle livets områder. Denne refleksivitet, som således bliver en almen bevidsthedsform og et vilkår for social praksis i moderniteten, skal ikke forveksles med *teoretisk refleksion* i snæver forstand, men må i udgangspunktet forstås som en reaktiv socialpsykologisk mekanisme, som kompenserer for den historisk tabte sociale orientering. Det *kan* der komme egentlig teoretisk refleksion ud af, men refleksiviteten kan lige såvel ytre sig i bornert navlepilleri eller i tilslutningen til en af de harmonisøgende verdensanskuelser, som udbydes på det nyreligiøse marked.²

Kritisk teori uden garantier

Overordnet karakteriserer Giddens moderniteten som en molok (juggernaut), som vi aldrig vil kunne få komplet kontrol over. Den fungerer ikke efter noget totalitetsprincip, men drives fremad af en mangfoldighed af modsætninger. Dens udvikling indebærer skabelsen af såvel positive muligheder som store risici, den repræsenterer fragmentering og destruktion af gamle former, men indlejrer samtidig fragmenterne i nye ordningsformer, og som følge af denne modsætningsfylde udvikler moderniteten sig socialpsykologisk på basis af en ambivalens mellem *sikkerhed* og *angst*. Endvidere pointerer Giddens – på linie med Habermas – at der gør sig et dialektisk forhold gældende mellem på den ene side systemiske mekanismers ekspansive overtagelse af reguleringen af delområder af den sociale praksis og på den anden side sociale bevægelers kamp for at gentillegne sig disse kompetencer: der er tale om dynamiske konflik-

ter, som kan udvikle sig i mange forskellige retninger – altså også i retning af større demokratisk indflydelse på og deltagelse i reguleringen af den sociale praksis.

I overensstemmelse med sin ikke-teleologiske teoriansats forstår Giddens denne karakteristik af den aktuelle samfundsmæssige udvikling som en kritisk teori uden garantier. For ham drejer et kritisk engagement på disse vilkår sig om at lære at ride på moloken, hvilket grundlæggende vil sige at maksimere de positive muligheder, den skaber, og minimere dens risici. Moderniteten fostrer selv – i form af det konstante livtag med ambivalenser, risici og de nye mulighedsfelter – de erfaringsmæssige potentialer, som kan pege videre; men der er ingen garantier for, at de kommer til udfoldelse. Giddens finder overfor denne ambivalens sin balance i formlen utopisk realisme, og under denne etiket tegner han en nødtørftig skitse af, hvad han forestiller sig under emancipatorisk politik på den højtudviklede modernitets præmisser: De sociale bevægelser og de hertil knyttede politikformer står centralt i hans koncept, men ervedover plæderer han for en indarbejdning af den individuelle, personlige frigørelse (*life politics*) i den politik, som – måske – kan sikre en positiv udgang på modernitetens udvikling. Den negative udgang, som han betragter som principielt lige så sandsynlig, er den militæratomare eller økologiske apokalypse.

Til den positive udgang har han i sit særegne begrebsunivers reserveret termen *postmodernitet*. Herunder forstår han en modifikation af modernitetens dynamik, som nødvendigvis må være globalt koordineret. Modifikationen skal indebære en overvindelse af den destruktive tvangsmæssighed, som kendetegner en række modernitetsinstitutioners funktionsmåde: markedets væksttvang og ulighedsskabende mekanismer, statslig centralisme, militarisme, repression og overvågning, den selvstændiggjorte teknologi, etc. Altsammen er det helt i tråd med emancipationsforestillinger, som vi bl.a. kender fra den sene Habermas (1981). Men i forhold til Giddens' eget, pragmatiske kritikkoncept – som netop forholder sig konkret-perspektiverende til modernitetens ambivalenser og disses potentialer og risici – installeres der med dette positive hinsides en mærkværdig UFO i teorien.

Giddens' teori kan naturligvis diskuteres og

kritiseres ud fra mangfoldige synsvinkler (se f.eks. Kaspersen 1992, Loftager 1992 og Mortensen 1991). Det vil jeg imidlertid ikke gøre meget ud af her: dels af pladsmæssige hensyn, dels fordi jeg i grunden ikke har så meget at udsætte på den. Udover de ovenstående problematiseringer er det eneste svage punkt, jeg finder grund til at pege på i denne sammenhæng, hans bestemmelse af drivkræfterne i moderniseringsprocessen: Som vi så ovenfor, udspringer modernitetens dynamik ifølge Giddens af den koordinationsproblematik, som adskillelsen af tid og rum sætter på den historiske dagsorden. Hertil kommer nogle bestemmelser, som han knytter til modernitetens institutioner (hovedsagelig nationalstat og marked), men det forbliver en utilfredsstillende, alt for abstrakt bestemmelse af et helt centralt teorielement, og på trods af den basale strukturationsteses differentierede, dialektiske karakter forbliver billedet af modernitetens aktortyper og disses samspil og indbyrdes dominansforhold således helt uskarpt.

Habermas' bud på disse relationer er heller ikke uden problemer (se Nielsen 1991), men det er langt mere håndgribeligt, plausibelt og analytisk anvendeligt end Giddens' luftige koordinationsproblematik. Habermas lokaliserer, som vi har set, modernitetens dynamik i konfliktforholdet mellem de systemiske handlingssammenhænge, marked og statsbureaukrati, som er kendetegnet ved en egen, ekspansiv rationalitet, og så livsverdenens handlingssammenhænge baseret på den kommunikative rationalitet. Denne karakteristiske konfliktrelation i moderniteten er – på linie med de materielle fordelingskonflikter – underbelyst hos Giddens, henholdsvis deres plads og rolle i den store teoretiske konstruktion forbliver uafklarede spørgsmål. Giddens kan således nok overordnet begrebsliggøre *magt* som spørgsmålet om kontrol med ressourcer i tid og rum, men hvilke aktortyper, konfliktlinier, styrkeforhold og udviklingsperspektiver der kendetegner modernitetens magtproblematik, melder teorien ikke noget om. I nærværende sammenhæng kan det ikke mindst undre, at offentlighedens rolle og potentialer ikke gøres til genstand for diskussion.

Giddens' principielt prisværdige insistensen på det historisk specifikke bliver her til en begrænsning i hans teoris synsfelt. Man kan efter min

bedste overbevisning godt diskutere – og tentativt begrebsliggøre – generelle udviklingstendenser i moderniteten uden dermed straks at forfalde til totaliserende store fortællinger.

Massemediernes rolle i moderniteten

Og hvad kan medieforskningen så bruge disse højtflyvende teoretiske udredninger til? Hvis vi spørger Giddens selv, finder vi – i overensstemmelse med offentlighedskategoriens manglende status i teorien – påfaldende få formuleringer om de moderne massemedier, men lad os se på dem til en start. Jeg henholder mig især til fremstillingen i *Modernity and Self-Identity* (Giddens 1991:24ff.), som rummer en nogenlunde udfoldet stillingtagen til mediernes rolle.

Giddens' mest almene bestemmelse af medier er, at de tjener til at formidle – mediere – social erfaring. I det præmoderne samfund var det overlevering og fortolkning af traditionen i det talte sprogs medium, der varetog denne funktion. I moderniteten er erfaringsformidlingen og dens medier imidlertid vævet ind i de generelle transformationsprocesser, som vi har været inde på ovenfor. Under moderne medier forstår han *den trykte tekst og det elektroniske signal* (telegraf, telefon, telefax, radio, TV, computers, etc.), og han betragter disse mediers historiske opkomst som forudsætningen for udviklingen af de moderne institutioner – med nationalstaten og markedet i spidsen – samt de globale netværk. Ja, han anser ligefrem informationsteknologiernes udvikling for at være banebrydende for en kulturel globalisering, som danner den videnskabelige rammebetingelse for en tilsvarende global udstrækning af modernitetens institutioner.

Giddens diskuterer primært de moderne massemedier i relation til den omtalte adskillelse af tid og rum. Medierne opstår som led i denne adskillelelsesproces og har som en væsentlig funktion at reorganisere og koordinere tid og rum på de nye præmisser. Målgruppen for erfaringsformidling er i moderniteten ikke længere en lokalt specifik, fysisk forsamling af mennesker, men derimod et generaliseret publikum, et abstrakt fortolkningsfællesskab, som kun kommer i stand via massemediets formidling.

Som konsekvens af denne nye konstellation bliver *begivenheden* den centrale størrelse for me-

diernes erfaringsbearbejdning, mens den konkrete lokalitet – steddimensionen – mister betydning. Denne orientering mod den løsrevne begivenhed giver mediebilledet et collageagtigt præg (som vi kender det fra avissiden eller TV-programmet), men Giddens pointerer, at der ikke er tale om den kaotiske, frie cirkulation af tegn, som bl.a. Baudrillard taler om, men derimod om en ny organisering af enkeltfortællinger, som hver især er internt kohærent. Det særlige ved denne organisering er altså, at den finder sted under tid/rum-vilkår, hvor stedkomponentens vægt og den hertil hørende sammenbindende kraft er stærkt reduceret.

De moderne massemediers opkomst implicerer desuden, at fjerne begivenheder trænger ind i hverdagsbevidstheden. Dette kan bl.a. have til følge, at medieoplevelser hos publikum udløser en følelsesmæssig omvendning af realiteten, således at medierepræsentationen af et stykke virkelighed fremtræder som mere virkelig end *the real thing*, når man møder denne i hverdagen, eller at figurerne i en sæbeopera forekommer mere menneskelige end de konkrete personer, man interagerer med. I denne forbindelse pointerer Giddens, at medier netop ikke blot afspejler realiteten, men aktivt er med til at forme den. Men denne formning sker vel at mærke i et konfliktuelt, dialektisk samspil med ikke-medieformlede realitets- og erfaringsformer – ikke i form af mediernes og tegnenes selvstændiggørelse og etablering af en overgribende hyperrealitet, som den postmoderne diagnose lyder. Som centrale elementer i moderniteten er også de moderne massemedier involveret i en modsætningsfyldt proces, som på én gang fragmenterer og skaber nye – globale – sammenhænge og ordningsformer.

Nødvendige sondringer

Så vidt Giddens' betragtninger omkring massemedier – herfra må vi selv spekulere videre. Men før vi forsøger yderligere at indholdsudfylde de tankemønstre, han har fremlagt, er det på sin plads at indføre et par differentieringer, som Giddens ikke selv foretager. Som vi så ovenfor, er hans bestemmelse af modernitetens drivkræfter abstrakt og upræcis, og dette forhold har tilsvarende konsekvenser for hans forståelse af mediernes rolle: Han taler i al abstrakthed om de moderne medier og disses funktioner i mo-

derniseringens og globaliseringens processer, mens der på dette punkt kan være god grund til at skelne.

Således argumenterer Stig Hjarvard (Hjarvard 1993) overbevisende for, at der bør sondres mellem de egentlige *massemedier* (énvejskommunikation til et anonymt publikum) og så *elektroniske kommunikationsmidler* som telegraf, telefon, telefax, computernetværk, m.m. De sidstnævntes udvikling er primært foregået i regie af den økonomiske internationaliseringsproces, og de kan her siges at spille en central rolle som en globaliseringens infrastruktur. Hvad massemedierne angår, er det derimod ifølge Hjarvard karakteristisk, at de både historisk og aktuelt har deres væsentligste funktionsbestemmelse i forhold til moderniseringsprocessen på det *nationalstatslige* niveau: De bidrager til at åbne og transformere de præmoderne, lokale kontekster og føjer dem sammen på modernitetens præmisser, og de skaber således den fælles reference- og forestillingsramme, som etableringen og opretholdelsen af det nationalstatslige politiske fællesskab forudsætter.

I takt med den kulturindustrielle internationaliseringsproces og dennes generelle gennemslag i massemedierne har der så manifesteret sig en tendens til, at udviklingen i de *kulturelle* fællesskaber frigøres fra bindingen til traditionerne og strukturerne i det nationale rum. Men dette er ikke i samme grad tilfældet for de *politiske* fællesskabers vedkommende: disse orienterer sig fortsat overvejende i forhold til nationalstatens ramme og de hertil knyttede politiske strukturer og institutioner. Baggrunden for denne forskel skal ifølge Hjarvard søges i det forhold, at de kollektive erfaringsstrukturer, som medieformidlingen af politiske indhold er afhængig af – nemlig politiske institutioner og en egentlig offentlighed – fortsat er størrelser, som hører det nationalstatslige niveau til, mens sådanne strukturer er stort set fraværende på globalt plan. Giddens har ikke blik for denne principielle forskel mellem kulturelle og politiske fællesskaber, og dette forhold peger kritisk tilbage på hans brede praksisbegreb, som ikke opererer med uddifferentierede sfærer og handlingsrationaliteter.

Når man vil diskutere de moderne medier og deres forhold til globaliseringen, er det med andre ord nødvendigt at skelne både med hensyn til medietype og med hensyn til genre. Hvis vi

nu koncentrerer os om massemedierne, kan vi i forlængelse af Giddens' teori sige, at disse overordnet fungerer som formidlere og medformere af modernitetens kollektive erfaring. De danner fora for – og leverer materiale til – samfundets selvrefleksion og den enkeltes refleksive arbejde med kognitiv usikkerhed og ambivalenser. Ved deres selektion og iscenesættelse af stof reducerer medierne den moderne verdens uoverskuelighed og kompleksitet og tilbyder således individet og offentligheden orienteringsrammer for praksis og for fortolkningen af erfaring.

Kulturel vs. politisk erfaring

Vel vidende, at genregrænserne på mange områder er i opløsning, og at en skarp skelnen derfor ikke kan gennemføres konsekvent, vil jeg alligevel et stykke ad vejen operere med den ovennævnte sondring mellem mediernes funktioner i forhold til kulturelle og politiske fællesskaber – dels af overskuelighedsgrunde, dels fordi der som nævnt er en solid rationel kerne i sondringen: Mens erfaringsorganiseringen på det *politiske* plan fortsat har fungerende institutioner og kredsløbsstrukturer på nationalstatsligt niveau at forholde sig til, er opløsningen og transformationen af lokalt og nationalt specifikke *kulturelle* fællesskaber, traditioner og kredsløb så vidt fremskredne, at erfaringerne på dette plan har en særligt diffus og uspecifik karakter.

Drivkræfterne i modernitetens *kulturelle* processer kan i denne forstand siges at være dels behovet for orienteringsrammer for den enkeltes kulturelle selvdefinition, dels den uorganiserede libidinøse energi, som i takt med disembeddingprocessen – og den hertil hørende opløsning af overleverede livssammenhænge og traditionelle mønstre for sanselige og følelsesmæssige bindinger – er blevet frisat, og som nu vagabonderer i den enkeltes psykiske husholdning og i den kulturelle offentlighed. I overensstemmelse med disse drivkræfter bevæger de kulturelle orienteringsforsøg sig i fluktuerende former: ind og ud af livsstilstilbud og selviscenesættelsesformer, som lover identitetsstabilisering eller fascination og sansepurring – ja, naturligvis allerhelst begge dele på én gang.

Massemedierne søger at imødekomme disse behov på mangfoldige måder: gennem formidling af seriøs kunst (i betydningen: kompromisløs, eksperimenterende bearbejdning af den

modsetsningsfyldte modernitetserfaring), gennem løbende lancering af de mode- og livsstilsmæssige innovationer, samt – ikke mindst – i form af et bredt spektrum af underholdende fiktionsprogrammer. På sidstnævnte område har der – som kulturindustriens svar på de kulturelle erfaringsrums diffuse og uspecifikke karakter – udviklet sig en fremtrædende type af medietilbud, som netop tematiserer modernitetsproblematikker i generaliseret og standardiseret form: de populære TV-serier.

Det bliver ofte gjort til en pointe i nyere medie-forskning, at disse serier faktisk opfylder legitime behov hos seerne, at deres lighed med den moderne hverdag for seeren fungerer som en støtte for kontinuiteten i det daglige liv, at serierne i deres egenskab af centralt samtalestof danner afsæt for en fælles, kommunikativ bearbejdning af erfaring, m.m. (se f.eks. Scannell 1988). Det er utvivlsomt rigtigt, men erfaring kan bearbejdes på mange forskellige niveauer, og hvis man vil diskutere medieudbudet i lyset af en kritisk teori som Giddens', er disse niveauer ikke lige gode. Mens de populære serier i realiteten affodrer de kulturelle behov med valium, idet de blot foretager en standardiseret fordobling af hverdagserfaringen og således bekræfter og stabiliserer dennes mønstre, vil den overordnede interesse i en kritisk-teoretisk tilgang til mediers erfaringsbearbejdning være spørgsmålet om *udfordring og forandring* af bestående mønstre. Inden for Giddens' teoretiske horisont vil det således være spørgsmålet om et medieprodukts behandling af modernitetens ambivalenser og dets bidrag til at udvikle seeren som indsigtfuld aktør, der står i centrum for vurderingen af dets grad af vellykkethed. Jeg har i anden sammenhæng forsøgt at argumentere for, at netop bearbejdningen af de almene ambivalenserfaringer – og ikke mindst spørgsmålet om denne bearbejdnings passiviserende eller aktiverende karakter – udgør et adækvat omdrejningspunkt for en aktuel debat om kulturel kvalitet (Nielsen 1993).

Som nævnt har den *politiske* erfaringsdannelse i moderniteten en mindre amorf karakter end den kulturelle, fordi den fortsat har nationalstatens politiske institutioner og strukturer som horisont. Massemedierne spiller i politisk sammenhæng dels deres klassiske roller som fora for

den offentlige debat og meningsdannelse og som 4. statsmagt; dels overtager de i løbet af modernitetens udvikling en stadigt voksende rolle som tilvejebringere af *tillid*. Som vi så ovenfor, resulterer de processer, som Giddens kalder disembedding, i kontingens, uoverskuelighed og nye risici, og de formelle mekanismer – penge, magt og ekspertsystemer – som sideløbende i tiltagende grad overtager koordineringen af de moderne politiske og økonomiske institutioner, er anvist på befolkningens tillid for at kunne fungere. Det bliver en central funktion for massemedierne at reducere kompleksiteten og stifte overskuelighed på politikens og økonomiens områder for således at garantere tilliden til de moderne institutioner og disses koordineringsmekanismer.

Æstetiseringstendenser

Mediernes tillidsskabende kompleksitetsreduktion betjener sig af flere rationaliteter: i teknisk-informative og politisk-moralske diskurser henvender medierne sig i den klassiske offentlighedstæknings forstand til individerne som *statsborgere*. Men i stadigt mere fremtrædende *æstetiske* diskurser appellerer de desuden til modtageren som *konsument*, henholdsvis *klient* (det var bl.a. denne tendens, som stod i centrum for den tidlige Habermas' kritik af den borgerlige offentligheds udvikling; se også Murdock 1993). I denne æstetiske appel indoptages og bearbejdes de før omtalte, amorfe kulturelle behov, hvis fluktuerende søgebevægelser således kommer til at spille en ikke ubetydelig rolle i allokeringen af tillid. Det er i denne henvendelse til individet som konsument, vi får at gøre med tendensen til politikens forvandling til show og hul iscenesættelse, og det er her, komplekse politiske problemer så vidt muligt søges reduceret til spørgsmålet om personlig, følelsesmæssig tillid til den smilende og veltalende politiker i rampelyset. Med denne indrullering af politikerens som privatperson i tilvejebringelsen af den nødvendige overskuelighed i verden – som betingelse for befolkningens tillid til de moderne institutioner – er de moderne massemedier i fuld gang med at nivellere grænsen mellem offentligheden og intimsfæren.

Men denne markante tendens til at æstetisere og personliggøre politiske problemstillinger kan

ikke tages til indtægt for, at den politiske offentlighed så er afgået ved døden og erstattet med arbitrære figurationer af simulakrer, som den postmoderne tradition vil vide det. Denne tese er udtryk for en teoretisk kortslutning, hvor de fluktuerende kulturelle søgeprocesser totaliseres som det eneste samfundsmæssige funktionsprincip. Som vi har set, er der imidlertid snarere tale om, at disse diffuse æstetiske behov her ganske målrettet søges organiseret og anvendt i anden tjeneste, nemlig i de politiske aktørers forsøg på at mobilisere maksimal tillid som led i deres indbyrdes kamp om magten i de politiske institutioner.

Og her viser erfaringen tydeligvis, at appeller til konsumentens partikulære, æstetiske behov i visse sammenhænge er effektive – og overlegne i forhold til den universalistisk argumenterende henvendelse til statsborgeren. Der er uomtvistelig et stykke offentlighedsforfald impliceret i denne tendens, men den skal ikke overdramatiseres: Tværtimod kan man i et historisk perspektiv – på trods af æstetiseringstendensen og tendensen til, at centrale samfundspolitiske problemstillinger behandles i mere eller mindre lukkede ekspertoffentligheder – argumentere for, at den politiske offentlighed i de moderne demokratier i de seneste årtier i kraft af de sociale bevægelsers kampe er blevet bragt til at fungere bedre og med større social bredde, end det på noget tidligere tidspunkt har været tilfældet (Nielsen 1991).

Vi befinder os naturligvis stadig langt fra indfrielsen af den klassiske offentlighedstænkningens idealer, og spørgsmålet om demokratisering eller afdemokratisering er fortsat et kampforhold, som kan udvikle sig i flere forskellige retninger. Men statsborgeren er ikke desto mindre i de seneste årtier blevet befæstet som en central politisk faktor, som det politiske systems aktører tager alvorligt og forholder sig til, og som undertiden sætter sig igennem på tværs af de æstetiske kompleksitetsreduktioner. Det forbliver et grundvilkår, at kampene i den politiske offentlighed og i medierne har en indholdsside: nemlig sociale magt- og fordelingskonflikter, som ikke nok så megen sentimentaliserings og farvelade kan ophæve. Der er derfor også bastante grænser for rækkevidden i en rent æstetikbaseret tillidsrelation.

Medierne og forskningen som aktører

Her er vi så også fremme ved en anden central bestemmelse af de moderne massemedier: De er del af en konfliktfyldt social formation, og som fortolkere og formidlere af social erfaring og som fora for den samfundsmæssige selvrefleksion er de dermed også selv kamppladser for en række modsatrettede interesser med hensyn til kultur- og samfundsudviklingen. Totredjedelssamfundets – og det globale samfunds – materielle fordelingskonflikter manifesterer sig her centralt i feltet, men hertil kommer mangfoldigheden af kampe på demarkationslinien mellem system og livsverden. Ikke blot har modernitetens sociale erfaring modsætningsfyldt karakter, fortolkningen heraf er tillige altid vævet sammen med interessekonflikter.

Massemedierne er både som enkeltinstitutioner og som samlet kompleks gennemtrængt af denne konfliktualitet i modernitetens sociale praksis, og Oskar Negt har for så vidt ret i sin tilsyneladende paradoksale formulering, at det ikke er *medierne*, der skal stå i centrum for en kritisk medieteorier (Negt 1992:76). Men en sådan teori skal på den anden side heller ikke falde i den anden grøft og forstå medierne som blot og bart determinerede af overgribende samfundsmæssige forhold. Massemedierne er modsætningsfulde *aktører* i dette komplekse konfliktfelt og er – jvf. Giddens' tese om strukturation – således løbende med til at skabe, reproducere og forandre de sociale praksisforhold.

I forhold til Giddens' frigørelsesperspektiv – en postmodernitet, som har overvundet de destruktive momenter ved modernitetens institutioner – er medierne i deres egenskab af organisatorer og fortolkere af kollektiv erfaring helt centrale aktører. Denne status skal imidlertid straks modificeres lidt, for selvom den sociale praksis netop beror på erfaringsfortolkning, er medierne ikke monopolhavere med hensyn til fortolkning af erfaring, og deres mulige rolle i en sådan samfundsmæssig transformationsproces vil afhænge helt af deres dialektiske samspil med andre aktører i de sociale kampe og disses erfaringsfortolkning, af udviklingen i styrkeforhold mellem forskellige interessegrupper, etc. En frigørelsesstrategi kan og skal med andre ord ikke negligere massemedierne som formidlere og fortolkere af kollektiv erfaring, men

uden et samspil med omfattende sociale bevægelser i befolkningen kan en nok så plausibel erfaringsfortolkning i medierne ikke udvirke nogen forandring.

Som det fremgår, er det ikke en begrebslighed, som er umiddelbart operationaliserbar i empiriske analyser, medieforskningen kan hente hos Giddens. Men man skulle nok kunne finde stof til diskussion og kritisk selvrefleksion, hvad angår den overordnede samfundsteoretiske referenceramme for analyserne. Den dialektiske forståelse af aktør-strukturrelationen kan desuden bidrage til at opløse tendensen i medieforskningen til *enten* at beskæftige sig med institutionsanalyse *eller* med receptionsanalyse: Mediet og modtageren er uløseligt sammenknyttede i en social praksisrelation, og den historisk-konkrete bestemmelse af denne udgør således en samlende, overordnet opgave for forskningen.

Det er hovedgevinst ved Giddens' teori i forhold til positioner som den postmoderne eller den tidlige kritiske teori, at hans forståelse af massemedierne og deres historiske udvikling ikke er totaliserende og deterministisk.³ Hans dialektiske begrebsliggørelse af forholdet mellem aktør og struktur udstyrer teorien med en åben, processuel horisont, som fastholder, at moderniteten rummer omfattende positive potentialer, som kan videreudvikles, men at den samtidig fostrer negative udfordringer i form af uoverskuelige risici. I dette ambivalente felt bevæger al praksis sig i den højtudviklede modernitet, og al praksis er tillige involveret i skabelsen, reproduktionen og forandringen heraf. Således også både mediernes og medieforskningens praksis, og dette forhold er det vel på sin plads at reflektere?

Noter

1. Fremstillingen baserer sig på følgende værker af Anthony Giddens: *The Constitution of Society* (1984), *The Nation-State and Violence* (1985), *The Consequences of Modernity* (1990), samt *Modernity and Self-Identity* (1991). Se også introduktioner til og diskussioner af Giddens' teori hos Kaspersen (1992), Loftager (1992) og Mortensen (1991).
2. Denne differentiering af refleksiviteten er ikke Giddens' opfindelse, men berøres f.eks. også af Thomas Ziehe (1989).

3. Det skal betones, at den sene Habermas også, hvad angår synet på massemedier, har udviklet sig i en retning, som er parallel med Giddens' position. I et interessant forord til nyudgivelsen af *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (Habermas 1990) vedgår han, at hans gamle analyse mangler blik for modstandskraften og mangfoldigheden af demokratiske potentialer i livsverdenen. Han distancerer sig således fra sin éntydiggørende refeudaliseringstese, og stiller i stedet diagnosen, at de moderne massemedier er ambivalente i et demokratisk perspektiv.

Litteratur

- Beck, Ulrich (1986) *Risikogesellschaft*, Frankfurt am Main
- Giddens, Anthony (1984) *The Constitution of Society*, Cambridge
- Giddens, Anthony (1985) *The Nation-State and Violence*, Cambridge
- Giddens, Anthony (1990) *The Consequences of Modernity*, Stanford
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity*, Stanford
- Habermas, Jürgen (1981) *Theorie des kommunikativen Handelns*, Bd. 1-2, Frankfurt am Main
- Habermas, Jürgen (1990) *Strukturwandel der Öffentlichkeit*, Frankfurt am Main
- Hjarvard, Stig (1993) Globaliseringens budbringere. In *GRUS* nr. 41, Aalborg
- Kaspersen, Lars Bo (1992) Forholdet mellem filosofi og sociologi i Anthony Giddens' strukturteori. In *GRUS* nr. 36, Aalborg
- Loftager, Jørn (1992) Giddens og samfundsvidenskaben. In *GRUS* nr. 37, Aalborg
- Mortensen, Nils (1991) Modsætninger og forsoninger mellem strukturer og aktører. In *Politica* 23. årg. nr. 1, Århus
- Murdock, Graham (1993) Communications and the constitution of modernity. In *Media, Culture and Society*, London
- Negt, Oskar (1992) Medie-virkelighed og erfaringstab. In *GRUS* nr. 36, Aalborg
- Nielsen, Henrik Kaare (1991) *Demokrati i bevægelse*, Århus
- Nielsen, Henrik Kaare (1993) *Kultur og modernitet*, Århus
- Scannell, Paddy (1988) Radio Times. The Temporal Arrangements of Broadcasting in the Modern World. In Drummond/Patterson (ed.): *Television and its Audience*, London
- Ziehe, Thomas (1989) *Ambivalenser og mangfoldighed*, Kbh.

Henrik Kaare Nielsen er dr. phil. og adjunkt ved Center for Tværfæstetiske Studier, Aarhus Universitet.

Forord til nyudgivelsen af *Strukturwandel der Öffentlichkeit*

Af Jürgen Habermas

Dansk medieforskningens historiske gæld til Jürgen Habermas's »Strukturwandel der Öffentlichkeit« fra 1962 kan næppe overvurderes. Den norske oversættelse »Borgerlig Offentlighed« fra 1971 blev fast pensum for flere generationer af mediestuderende, og trods en ofte dybdybende kritik af bogen blev offentlighedsteorien den sociologiske forståelsesramme, som den kritiske medieforskning og -politik til stadighed tog udgangspunkt i. Ved nyudgivelsen af bogen i 1990 skrev Habermas et nyt forord, som vi her bringer den anden halvdel af. Habermas tegner her et kritisk billede af bogens forudsætninger: Adornos kritiske teori, datidens medieforskning og Habermas's begrænsede kendskab til de nye massemedier. Han trækker endvidere en række forbindelseslinier mellem offentlighedsteorien og hans senere større arbejder, især »Theorie des kommunikativen Handelns« fra 1981, og giver et diskurs-teoretisk normativt grundlag for udøvelse af offentlighed. Under indtryk af medieforskningens senere udvikling og de samfundsmæssige forandringer i 1970'erne og 1980'erne, specielt det civile samfunds øgede betydning for udviklingen i både Vest- og Østeuropa, revurderer han holdbarheden af sin gamle tese om en overordnet historisk overgang fra et kulturrationerende til et kulturkonsumerende publikum. Oversættelse ved John Mortensen.

Det centrale tema for anden del af bogen *Strukturwandel der Öffentlichkeit*¹ [ved henvisninger: S.d.Ö] er strukturforvandlingen af selve offentligheden. Denne forvandling er indlejret i offentlighedens integration i stat og samfund. Offentlighedens infrastruktur forandrer sig med udviklingen af organisations-, salgs- og konsumformerne for den bogproduktion, der udvides, professionaliseres og rettes ind mod nye lag af læsere, og med den avis- og tidsskriftspresse, der også i indholdet omdannes. Den forandrer sig endnu en gang til i forbindelse med, at de elektroniske massemedier vokser frem, med at reklamen får ny relevans, med at underholdning og information i stigende grad smelter sammen, med at der indtræder en stærkere centralisering på alle områder, og med at det liberale foreningsvæsen, de overskuelige kommunale offentligheder osv. går i forfald. Disse tendenser er vel begrebet rigtig nok i bogen, også selv om der i mellemtiden foreligger detaljerede undersøgelser². Med kommerialiseringen

og fortætningen af kommunikationsnettet, med det voksende kapitalforbrug til og den stigende organisationsgrad af publicistiske institutioner blev kommunikationsvejene stærkere kanaliserede og mulighederne for at få adgang til den offentlige kommunikation blev udsat for et stadig kraftigere selektionstryk. Dermed opstod der en ny indflydelseskategori, nemlig en mediemagt, som – hvis den indsattes manipulativt – berøvede publicitetsprincippet dets uskyld. Den offentlighed, der på en gang var forudstruktureret og behersket af massemedier, voksede ud til en magttilskrevet arena. I denne arena kæmpedes med temaer og bidrag ikke kun om indflydelse, men også om en styring af kommunikationsstrømmens virkninger på adfærden, hvor de strategiske intentioner var at holde styringen så skjult som muligt.

Skal man lave en realistisk beskrivelse og analyse af den magttilskrevne offentlighed, bør man bestemt undgå den ukontrollerede indblanding af vurderende synspunkter, men det